

Sygdommens rum

Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund

Nr. 18, 2013

Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund

Nr. 18: Sygdommens rum

© 2013 forfatterne og udgiverne.

Redaktion:

Mette Bech Risør (ansv.), Forskningsenheden for Almen Praksis, Universitetet i Tromsø
Torsten Risør, Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet, Universitetet i Tromsø
Gitte Wind, Institut for Kultur og Samfund - Antropologi, Aarhus Universitet
Ann Dorrit Guassora, Forskningsenheden for Almen Praksis, Københavns Universitet
Susanne Rentvlow, Forskningsenheden for Almen Praksis, Københavns Universitet
Rikke Sand Andersen, Forskningsenheden for Almen Praksis, Aarhus Universitet
Claus Bossen, Institut for Medie- og Informationsvidenskab, Aarhus Universitet
Helle Ploug Hansen, Helbred, Menneske og Samfund, Syddansk Universitet

Peer review: Foretages af et tværvideenskabeligt panel bestående af bl.a. læger, antropologer, filosoffer, historikere, psykologer, politologer og sociologer.

Proof: Stine Haslund Jønsson

Layout og prepress: Stine Haslund Jønsson

Tryk: Werk Offset, Højbjerg.

Udgiver:

Foreningen Medicinsk Antropologisk Forum,
Afd. for Antropologi og Etnografi, Aarhus Universitet, Moesgård, 8270 Højbjerg.

Bestilling, abonnement, henvendelser og hjemmeside:

Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund.

Afd. for Antropologi og Etnografi, Aarhus Universitet, Moesgård, 8270 Højbjerg

Tirsdag kl. 10-13, tlf. 87162063,

Email: sygdomogsamfund@hum.au.dk

Hjemmeside og artikler online:

ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sygdomsamfund/index

ISSN (tryk): 1604-3405

ISSN (online): 1904-7975

Tidsskriftet er udgivet med støtte fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation.

Formål:

Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund er et tværfagligt tidsskrift, der tager udgangspunkt i medicinsk antropologi. Tidsskriftet har til formål at fremme og udvikle den forskning, der ligger i grænsfeltet mellem sundhedsvidenskab og humaniora/samfundsvidenskab. Tidsskriftets målsætning er at fungere som et forum, hvor disse fag kan mødes og inspirere hinanden – epistemologisk, metodisk og teoretisk – i forskellige forskningssammenhænge. Tidsskriftet formidler den debat og teoretiske udvikling, der foregår i de voksende faglige samarbejds- og forskningsinitiativer, der udspringer af dette grænsfelt. Tidsskriftet henvender sig til alle med interesse for forskning i sygdom og samfund og i særlig grad til sundhedsmedarbejdere i forsknings- og undervisningssammenhæng med forbindelse til tværfaglige miljøer.

Aims and scopes

The Journal for Research in Sickness and Society is an interdisciplinary journal which has a theoretical background in medical anthropology. The aim and purpose of the journal is to promote and develop research in the borderland between the health sciences and the humanities/the social sciences. The goal of the journal is to function as a forum in which these disciplines may meet and inspire each other – epistemologically, methodologically and theoretically. The journal conveys the debate and theoretical development which takes place in the growing collaboration and research initiatives emerging from this borderland. The journal addresses all with an interest in research in sickness and society and especially health professionals working with education and/or research in interdisciplinary institutions.

Indhold

Torsten Risør

Introduktion 5-11

Regner Birkelund

Det æstetiske indtryks betydning for sundhed, sygdom og velvære 13-20

Tenna Doktor Olsen Tvedebrink, Anna Marie Fisker & Poul Henning Kirkegaard

Sygdommens spiserum: Har arkitekturen en overset eller glemt betydning her? 21-38

Rikke Nygaard, Mia Brandhøj, Camilla Berg Christensen & Bent Egberg Mikkelsen

Måltidets Rum – rum for sundhedsfremme? 39-65

Hanne Bess Boelsbjerg

Det hellige rum: Sjælesorgssamtaler på hospitalet 67-86

Iben Emilie Christensen & Sofie Ilsvard

Sygdom og selvopfattelse på tværs af rum 87-111

Birgitte Schepelern Johansen & Katrine Schepelern Johansen

At tæmme nydelsen - en analyse af den rumlige indretning af en dansk heroinklinik 113-134

Anne Kathrine Frandsen

Environmental qualities and patient well-being in hospital settings 135-158

Abstracts in English 159-163

Forfatterliste 165-167

Skrivevejledning 168-170

Beskrivelse af nr. 19 171

Det æstetiske indtryks betydning for sundhed, sygdom og velvære

Regner Birkelund

Institut for Folkesundhed, Aarhus Universitet
rb@sygeplejevid.au.dk

Birkelund, R. (2013). Det æstetiske indtryks betydning for sundhed, sygdom og velvære. *Tidsskrift for forskning i Sygdom og samfund*, nr. 18, 13-20.

I artiklen belyses den betydning for sundhed og velvære, som æstetikken er blevet tillagt i forskellige historiske perioder. Der knyttes an ved det antikke Grækenland, hvor overbevisningen om æstetikens positive indflydelse på sundhed og sygdom, manifesterede sig i de mange lægehelligdommes arkitektoniske indretning og kunstneriske udsmykning. Det belyses endvidere, hvordan markante tænkere inden for den fænomenologiske tradition har forbundet det æstetiske indtryk med sundhedsrelaterede livsfænomener som livsglæde og livsmod, tryghed og velvære. Fra det historiske og fænomenologiske perspektiv på æstetik og sundhed trækkes en linje til nyere forskning, som bekræfter de æstetiske indtryks positive betydning.

I 1991 blev en visionær sygehusdirektør på et middelstort dansk provinssygehus afskediget. Han blev beskyldt for at have fråset med pengene i forbindelse med en større ombygning. Specielt var der fokus på indretningen af forhallen. Tre millioner kroner til marmorgulv, et klassisk flygel og indretning og udsmykning af en italiensk-præget café var for meget for de bevilgende myndigheder. Sygehusdirektøren var selv af den opfattelse, at pengene var givet godt ud. Han mente, at den æstetisk indrettede forhal ville fremme trivlsen for både patienter og medar-

bejdere og på denne måde komme patienterne til gode. Det kunne han imidlertid ikke overbevise sine foresatte om. Det er derfor bemærkelsesværdigt, at hans satsning tyve år senere netop fremhæves som en væsentlig grund til sygehusets høje placering på den nationale rangliste over de bedste sygehuse i Danmark¹. Det drejer sig om Vejle Sygehus.

Men kan vi tro på denne sammenhæng mellem æstetisk indretning og trivsel, som sygehusdirektøren betonede. Han havde tydeligvis ingen videnskabelig evidens at argumentere ud fra i 1991. I dag ser det anderledes ud. I det følgende vil æstetikens betydning i forbindelse med sygdom, trivsel og helbredelse blive belyst med reference til nyere videnskabelige undersøgelser og det, der af den amerikanske forsker Roger Ulrich bliver kaldt "Evidence-based health-care design" (Ulrich, 2006). Men forinden vil vi kaste et historisk og fænomenologisk blik på den betydning, æstetiske indtryk er blevet tillagt i forbindelse med sundhed, sygdom og velvære. Der knyttes her an til et bredt æstetikbegreb, der etymologisk kan føres tilbage til det antikke Grækenland og betegnelsen *aisthetike*, der betyder sansning².

Antikkens æstetikforståelse

I det antikke Grækenland og specielt i den klassiske periode under den kunstbegeistrede Perikles blev det æstetiske indtryk, herunder bygningers og rums arkitektoniske fremtræden og kunstneriske elementer, tillagt stor betydning for erkendelse og moralsk dannelse af mennesket, men også for sundhed og velvære. Æstetiske elementer blev således brugt aktivt i behandlingen af forskellige fysiske og psykiske sygdomme, hvilket bl.a. Asklepiostemplet i Epidauros er et eksempel på. Asklepiostemplet blev bygget ca. 500 f.Kr. og er blevet kaldt verdens ældste hospital. Dette hospital var, som de øvrige hospitaler i det antikke Grækenland, anlagt på et religiøst grundlag med tillid til gudernes helbredende medvirken, men den æstetiske dimension spillede også en betydelig rolle i forbindelse med sygdomsbehandlingen. Tanken var den, at det æstetiske indtryk forplanter sig til sjæl og legeme og udvirker den balance, der er en betingelse for sundhed og velvære. Udtrykket "en sund sjæl i et sundt legeme" var grækernes opfindelse.

Asklepiostemplet blev anlagt i et naturskønt bjerglandskab tæt ved Middelhavet og var udsmykket af bl.a. den græske billedhugger Timotheos. Foruden et stadion til idrætslige og bevægelsesæstetiske udfoldelser var lægehelligdommen forsynet med badeanlæg, koncertsal, bibliotek, festsal og et stort amfiteater. Der var så at sige noget til alle sanser. I amfiteateret blev de græske tragedier opført,

hvis virkning på sjæl og krop især er kendt fra Aristoteles. I værket *Poetikken* gør Aristoteles rede for, hvordan den rigtigt komponerede tragedie kan udløse en lystfuld frigørelse af energi, der gør mennesker i stand til bedre at kunne bære de følelsesmæssige byrder, de udsættes for. *Katarsis* benævner han denne sundhedsfremmende renselse af sindet³.

I det antikke Grækenland blev *katarsis* tillagt både en medicinsk og en religiøs betydning. Det forhold, at Apollon ikke alene var gud for lægekunst, men også for digtekunst og musik, fortæller noget om den helende betydning, grækerne tillagde det æstetiske indtryk – ikke mindst den æstetik, der er forbundet med musik. I værket *Statslære* skriver Aristoteles, at musik "hører til de ting, der fremkalder størst behag, hvad enten den er ledsaget af sang eller ej". Musik og sang, betoner han, fremkalder ligefrem "sjælelige forandringer" og skaber ro og glæde (Aristoteles, 1997).

Også Pythagoras, der levede i netop den periode, hvor lægehelligdommen i Epidaurus blev opført, taler om *katarsis*. Historien fortæller, at han selv gjorde regelmæssigt brug af en slags *musikalsk katarsis* (Keitum, 1992).

I antikkens Israel blev æstetik, sundhed og velvære ligeledes forbundet med hinanden. Det fremgår bl.a. af de gammeltestamentlige myter. Eksempelvis fortælles det i Samuels Bog, at Saul blev hjemsøgt af en ond ånd fra Jahve, og at folkene omkring Saul foreslog *behandling* ved en mand, "der forstår sig på strengeleg". David blev derfor hidkaldt, og med sine strengelege fjernede han tungsindet fra Saul: "Så ofte nogen guds ånd kom over Saul, tog David citaren og rørte strengene, så følte Saul lindring og fik det bedre, og den onde ånd veg fra ham"⁴.

Også badekure indgik i antikken som et væsentligt element i sundhedsfremme og sygdomsbehandling. Med model fra Grækenland spredte interessen for badekure sig til det øvrige Europa og først og fremmest til Rom. Under Kejsertiden fandtes der i Rom ikke mindre end 800 badeanlæg – heraf 11 store anlæg med plads til flere tusinde badegæster. Sammen med Caracallas, hvoraf reminiscenserne endnu kan ses, var Diocletians termer de største og mest imponerende, og ligesom de græske lægehelligdomme var de forsynet med sportsanlæg, koncertsal, biblioteker og en overflod af kunst.

I middelalderen var opmærksomheden stadig rettet mod æstetiske indtryks sundhedsfremmende betydning, hvilket bl.a. symboliseredes ved, at ansøgere til medicinstudiet skulle demonstrere viden om musik for at blive optaget. De store epidemier – specielt syfilisepidemierne – i forening med kirkens asketiske holdning og negative syn på kropslige udfoldelser og forlystelser bevirkede dog, at badekulturen skrumpede ind, men interessen for deciderede kurbade forsvandt

dog ikke. De mange kurbadebyer i Tyskland siger noget om denne æstetiske interesse. Det samme gør den belgiske by Spa, der har været kendt for sine kurbade siden 1500-tallet. Navnet Spa er hentet fra den latinske betegnelse *sanus per aquam*: sundhed gennem vand.

I dag anvendes begrebet *Spa* ikke alene i forbindelse med vand og sundhed, men om mange forskelligartede wellness-tilbud, der har det tilfælles, at de grundlæggende baserer sig på en holistisk livs- og verdenssanskuelse og mere eller mindre eksplicit refererer til den græske harmonitanke og udsagnet "En sund sjæl i et sundt legeme". Wellness-kulturen kan opfattes som en reaktion på den positivistiske og reduktionistiske livsanskuelse, der har gjort sig gældende i nyere tid, bl.a. indenfor lægevidenskab. At den om-sig-gribende wellness-kultur også er en reaktion på det moderne samfunds udvikling med dertilhørende stress og jag er oplagt.

Æstetik og fænomenologi

Også fænomenologien kan opfattes som en reaktion på den positivistiske og reduktionistiske livsanskuelse. Fænomenologien kan betegnes som et forsøg på at etablere en ny form for ontologisk tilhørsforhold til og forståelse af verden, efter at videnskaben og filosofien op gennem historien udskiftede den klassiske ontologiske verdensforståelse med en indsnævret mekanistisk verdensforståelse. Husserl og Heidegger, Merleau-Ponty, Gadamer og Løgstrup er på hver deres måde de mest markante inden for denne tradition. Mens Husserl taler om fænomenologien med et epistemologisk udgangspunkt og som en særlig metode til at studere bevidsthedsfænomener, anlægger Heidegger, Merleau-Ponty, Gadamer og Løgstrup et mere omfattende ontologisk perspektiv på mennesket, hvorved sansningen (og æstetikken) så at sige bliver tilbagegivet den rolle, den var blevet tillagt i det gamle Grækenland.

Opfattelsen er den, at de sanseindtryk, der uafsladeligt strømmer til os fra omgivelserne, har eksistentiel betydning for os. De betyder noget for os såvel erkendelsesmæssigt og dannelsesmæssigt som sundhedsmæssigt. Det er altså ikke alene de mennesker, vi omgås, der har betydning for os som mennesker og medmennesker. Vi er ikke *kun* socialt konstruerede. Vi skabes så at sige også af den natur og de bygninger og rum, vi omgiver os med. Men forud for alt dette er vi givet nogle ontologiske livsmuligheder⁵, i forhold til hvilke det æstetiske indtryk er næringssubstrat.

I det lille skrift med den eftertænksomt komponerede titel "Bauen Wohnen Denken" udvikler Heidegger en slags *stedets metafysik* og på fænomenologisk vis, viser han, hvordan det at bygge og det at bo har eksistentiel betydning for os. Ikke nok med at vi gør noget ved det hus, vi bor i, huset gør også noget ved os (Heidegger, 2000). Løgstrup lod sig inspirere af tanken, hvilket allerede kommer til udtryk i en artikel fra 1938. "Kunst og menneskelighed" hedder den, og titel og indhold handler netop om den betydning de ting, vi omgiver os med, har for os: "De bestemmer os i vor menneskelighed – og umenneskelighed", skriver Løgstrup⁶. Det betyder, at de uophørligt strømmende sanseindtryk fra omgivelserne er afgørende for livsfænomener som eksempelvis medfølelse, tillid og barmhjerlighed, men også for fænomener som livsglæde, livsmod og livslyst. Det vil sige sådanne fænomener, som Løgstrup senere i sit forfatterskab gav betegnelsen *suveræne livsytringer*. Den afhængighed af det æstetiske indtryk, Løgstrup tillægger de suveræne livsytringer, fremgår med tydelighed i følgende udsagn: "Sindet er ikke til uden at være stemt, uden at være en sangbund for alt, hvad der er til og går for sig i den verden og natur, som mennesket med sine sanser, med sine øjne og øren er indfældet i. Og uden at være stemt af tingene i deres natur, ville der ingen oplagthed være til én eneste livsytring" (Løgstrup, 1983). På denne måde tilskriver Løgstrup sansningen – og tæt forbundet hermed det æstetiske indtryk – en helt afgørende rolle for de socialt rettede og sundhedsfremmende fænomener – livsglæde og livsmod ikke at forglemme. Den stemthed, der altid positivt eller negativt forbinder sig med rum og huse, kunst, natur og menneskers attitude, er med andre ord af afgørende betydning for sundhed og velvære eller mangel på samme.

Den norske arkitektteoretiker Christian Norberg-Schulz var inde på samme tanke. Ligesom Løgstrup var han inspireret af Heidegger og omsatte denne inspiration i sin arkitekturteori. Og ligesom Løgstrup betoner han, at bygningers og rums æstetiske fremtoning har eksistentiel og sundhedsmæssig betydning for os. Han kunne derfor også tilslutte sig den schweizisk-franske arkitekt Le Corbusiers synspunkt: "Det er synd for mennesker, som bor i uværdige huse, fordi det ødelægger deres helse og moral" (Norberg-Schulz, 1992). Bygninger og rum kan ved deres fremtoning medføre en følelse af sammenhæng, hjemlighed og tryghed, men altså også det modsatte. "Et godt hus kan gi oss en intens følelse av mening ... et godt hus stråler sin forklaring ut til omgivelserne; deri består dets 'sang'", udtrykker Norberg-Schulz (ibid). Husets "sang" er en overordentlig velvalgt metafor i denne forbindelse. Sangen er i sig selv indbegrebet af fænomenet stemthed.

Sangens stemthed forplanter sig til os via sansningen og formidler en bestemt følelses- og sindstilstand⁷.

Men et hus kan også være sådan bygget og indrettet, at dets sang er en *klagesang*. Denne forståelse ligger i Norberg Schulz' henvisning til Le Corbusier. For mennesker, der er ramt af sygdom og derfor må tilbringe dage, uger eller måneder på et hospital, et plejehjem eller et hospice, er det ikke uvæsentligt, hvilken sang *huset synger*. Det var det, de gamle grækere var på sporet af. I nyere tid har man især på hospiceområdet været opmærksomme på æstetikken betydning som menings- og tryghedsskabende faktor. Pioneren på området var Cecily Saunders. Hun var uddannet både som sygeplejerske, læge og socialrådgiver. Med stor forståelse for æstetikken palliative betydning grundlagde hun i 1967 St. Christophers' Hospice i London, og den æstetikforståelse, hun forbandt med sin hospicefilosofi, blev grundlæggende for hele hospiceområdet - ikke mindst i de nordiske lande. Også hospicefilosofien og den betydning æstetikken her bliver tillagt, kan opfattes som en reaktion på en reduktionistisk verdensanskuelse og på fremkomsten af den funktionalistiske arkitekturteori, som manifesterede sig i det meste sygehusbyggeri fra første halvdel af 1900-tallet og frem til i dag. Nu er der imidlertid langt større opmærksomhed rettet mod det potentiale, det æstetiske indtryk rummer.

Videnskab og æstetik

Det, de gamle grækere og en lang række fænomenologisk-orienterede tænkere forbandt med det æstetiske indtryk, ser nu på paradoksalt vis ud til at blive hjulpet til langt større anerkendelse, end tilfældet har været indenfor bl.a. den moderne naturvidenskabeligt baserede lægevidenskab. Det er paradoksalt, fordi opmærksomheden mod æstetikken sundhedsfremmende virkning aftog i takt med, at medicinen blev videnskabeliggjort, men nu igen skærpes, fordi videnskabelige undersøgelser har vist, at æstetiske indtryk har indflydelse på en række kropslige og psykiske forhold og funktioner.

Amerikaneren Roger Ulrich er en af de forskere, der har indsamlet mest videnskabelig viden om forholdet, og som oftest citeres. Som omtalt indledningsvist er det også Ulrich, der er ophavsmand til begrebet "Evidence-based health-care design" (Ulrich, 2006). I den danske forskningsrapport "Helende arkitektur" henvises der flittigt til Ulrich og den viden, han selv har udviklet, eller som han har indsamlet via forskningslitteraturen.

Rapporten fremholder betydningen af synsæstetiske og lydæstetiske forhold, såvel som betydningen af det æstetiske indtryk, der er forbundet med forskellige

dufte. Det fremgår, at æstetiske indtryk har positiv indvirkning på en lang række fysiologiske forhold og eksempelvis er stress-, angst- og smertereducerende, ligesom immunforsvaret via hormonsystemet styrkes. En undersøgelse viste helt konkret, at hjertepatienter, der var indlagt på lyse sydvendte stuer på en intensiv hjertemedicinsk afdeling, havde signifikant kortere indlæggelsestid og dødelighed end dem, der var indlagt på mørke nordvendte stuer.

Rapporten peger endvidere på værdien af, at patientstuer er indrettet på en sådan måde, at de giver mulighed for patientens "private liv", at de har mulighed for "at være sig selv", som det hedder (Mullins, 2009). Det vil sige fysisk adskillelse fra andre og god plads til patientens private ting samt udsigt, lys, farver og udsmykning (ibid). Et sådant rum kaldes også et "personligt rum" og giver i langt større grad end en traditionel sygestue mulighed for fortrolige sociale relationer med pårørende og personale. Et personligt rum er med andre ord fællesskabskonstituerende og formidler en oplevelse af mening, sammenhæng og tryghed for patient og pårørende.

Rapporten viser tillige, at æstetisk hospitalsindretning ikke alene har positiv betydning i forhold til patienterne, men også i forhold til de hospitalsansattes arbejdsglæde og trivsel. Det er i sig selv vigtigt, men har også afsmittende virkning i relation til de patienter, der skal tages vare på – sådan som en tidligere sygehusdirektør i Vejle var inde på. Nordberg-Schultz var inde på det samme. Han skriver: "Mennesket bor når verden åbner sig for det som meningsfyldt. Når dette sker, får en eksistentielt fofeste, og dermed et grundlag for social medvirkning" og videre: "Menneskene kjenner sig selv igjen i tingene, som bestemmer dets stemning" (Norberg-Schulz, 1992).

Hverken de gamle grækere eller fænomenologisk inspirerede tænkere kunne formentlig have reddet sygehusdirektøren. Nu er der imidlertid skabt videnskabelig evidens for, at æstetiske indtryk har betydning for sundhed, velvære og trivsel (Timmermann, Uhrenfeldt & Birkelund, 2011).

Noter

- 1: Sådan fremgår det i Dagens Medicin, marts 2012 under overskriften "Vejle Sygehus er Danmarks Bedste". <http://www.dagensmedicin.dk/nyheder/vejle-sygehus-er-danmarks-bedste/>
- 2: Jeg har skrevet mere udførligt om den betydning, det æstetiske indtryk er blevet tillagt i forbindelse med pleje og behandling i artiklen "Det æstetiske indtryk – en menneskelig

- livsforholdene" i bogen *Ved livets afslutning*, udgivet på Aarhus Universitetsforlag, 2011.
- 3: Aristoteles kommer specielt ind på begrebet katarsis på i kapitel 6 i værket *Poetikken*.
- 4: *Ibid.*, s. 193. Se også *Det gamle Testamente*, Samuels Bog vers 15-23.
- 5: Heidegger taler i denne forbindelse om eksistentialer, K.E. Løgstrup om suveræne livs-
ytringer.
- 6: Artiklen er udgivet i *Menighedsbladet* 1938.
- 7: Et eksempel er filmen "Titanic". Hvad var "Titanic" uden Celine Dion og sangen "My
heart will go on"!

Referencer

- Aristoteles: *Poetik*. Hans Reitzels Forlag 1997
- Heidegger, M.: *Sproget og ordet*. Hans Reitzels Forlag 2000
- Keitum, K.H.: *Den nødvendige æstetik*, Thaning & Appel 1992
- Løgstrup, K.E.: *Kunst og erkendelse*. Gyldendal 1983
- Mullins, M. et al.: *Helende arkitektur*. Forskningsrapport, AAU. Skriftserie nr. 29, 2009
- Norberg-Schulz, Chr.: *Mellom jord og himmel*. Pax Forlag 1992
- Timmermann, C., Uhrenfeldt, L. og Birkelund, R.: Cancer patient's experiences of sensory impressions in the hospital environment. *European Journal of Cancer Care*, 2011.
- Ulrich, R.S.: Essay evidence-based health-care architecture. *Lancet* 2006

Abstracts in English

Aesthetics, health and illness

Regner Birkelund

The article highlights the importance for health and illness, which has been ascribed to aesthetics in different historical periods. The starting point is ancient Greece where the belief in the positive impact of aesthetics on health and illness was manifested in the architectural decor and artistic embellishments of the numerous medical sanctuaries. In addition, the article underlines the way in which key philosophers within the phenomenological tradition connected the aesthetic impression to health-based life phenomena such as love of life, courage for life and well-being. A line is drawn from the historical and phenomenological perspective on aesthetics and health to more recent research which confirms the positive impact of aesthetic impressions.

The medical “mealspace”: Is the architecture overlooked or forgotten here?

Tenna Doktor Olsen Tvedebrink, Anna Marie Fisker & Poul Henning Kirkegaard

Today the term ‘hospital’ is commonly used about the public space where the patients are examined and treated. However, being cured from sickness is often not only a matter of medical or surgical treatments, but a matter of the entire ‘medical space’ of care and caring established around the patient for instance with meals and nursing during hospitalization. But it is also, we would like to argue, about the architecture; the house framing the entire space. With this article, and on the background of the project MORE, we would like to study the connection between sickness, meals, and architecture. Methodologically, we take our point of departure in the theory on the elements of architecture developed by the architect Gottfried Semper, who back in the late 19th century formed the basis for the contemporary and modern architectural-theoretical definition of “space” as experienced phenomenon. On the background of Semper’s theoretical framework and based on the description of a patient meal from the renaissance hospital Santa Maria Nuova, we provide an example of how the architecture of the “mealspace”, through an intentional staging of the meal rituals together with the medical treatments, was an essential part of the ‘medical space’. Even though this scenario seems theatrical today, we think, that this historical description could contribute to a greater understanding of the ‘medical space’ and the design of hospital architecture in the future. With this article we, as such, wish to argue for a stronger focus on the architecture of the “mealspace” in the future hospitals, as well as in research related the ‘medical space’.

The spatiality of the meal – an arena for health promotion?

Rikke Nygaard, Mia Brandhøj, Camilla Berg Christensen & Bent Egberg Mikkelsen

This article wishes to break with a reductionist approach to the understanding of food and meals seen only as a question of nutrition and contribute, rather, to the

development of a new and broader analytical framework which is able, to a greater extent, to apprehend the interaction between food, meals and health in order to be able to identify potentially unexploited spaces for health promotion. In this article we focus on some of the 'foodscape studies' which have recently emerged within the scientific literature around the area of food and meals. Foodscapes provides an interesting analytical framework, as it offers an insight into the complex interaction between availability, actors – including those eating, those selling and those serving - and with the physical environment in which our choice of meal is made. In our research in public health nutrition and meal science we are investigating how this analytical framework can be applied to the meals that surround us in our everyday lives outside of the domestic sphere. In this article we look at a number of the most important contributions from the foodscapes literature and offer a model, which aims at operationalizing analyses with a foodscapes approach for the purposes of making this complex approach more manageable in specific analyses. In order to exemplify how this can be done, the possibilities of the model are demonstrated in our work with health promoting spaces, specifically with cases from vocational schools and from the bus driver business.

Entering 'Sacred Space'. On Chaplaincy Care in Danish Hospitals

Hanne Bess Boelsbjerg

In Danish hospitals spiritual care is offered by chaplains to all patients, irrespective of whether or not the patient is religious. This article explores the room in which such spiritual care is provided. Presenting insights from interviews with 15 chaplains of Muslim or Christian faith together with an observation of a conversation between a Christian chaplain and a patient, the article seeks to develop a contextual understanding of how spiritual care is provided. The article argues that the chaplain uses rituals and metaphors to demarcate the boundaries of an invisible space used for meaning-making. If the chaplain and the patient establish a trustworthy relationship, the use of rituals can create a sense of 'sacred space.' This analytic term is used to help us visualize the invisible room where patients have the opportunity to re-evaluate their beliefs and values. The concept of 'sacred space' draws on the theories of Emile Durkheim, Victor Turner and Gregory Bateson. It relies on the concept of non-communication. Although it cannot be ut-

tered, some of the understanding of this 'sacred space' can be turned into a flexible metaphor understood in different ways by both chaplain and patient. Through a negotiation between the different understandings of reality the patients may experience a support as they see themselves as more than severely ill bodies.

Illness and self-image across spaces

Iben Emilie Christensen & Sofie Ilsvard

This article deals with the relationship between physical spaces, illness and self-image amongst people with severe physical disabilities or impairment of function, who have been prescribed gratuitous physiotherapy as part of their treatment. The study has been based on field-work conducted within the framework of a phenomenological-hermeneutical approach, with the pivotal theme pertaining to the subjective and beneficial experiences of the participants, as well as identifying ways for participants to integrate the institutional frame of the clinic of physiotherapy as an integral part of their everyday lives. Despite the fact that participants are typically engaged in lifelong treatments in clinics of physiotherapy, the existing knowledge of their experience hereof, is quite sparse. The aim of the article is therefore to gain insight into the participants lived experiences of training within the environment of the physiotherapeutic clinic – thus to examine the significance of physical space in relation to the self-image of the participants. The empirical analysis is established on a relational perspective, as the participants address both their perception of illness and self-image dependent on their location during treatment, and on their subjective spatial understanding. In this context it is argued that the definition and understanding of physical space in relation to the participants' self-images emerge and become visible through the comparison and interpretation of other various physical spaces. In examining the self-image of patients, the paradoxical conclusion arises that the clinic of physiotherapy, a place where illness is treated and practiced, is not experienced by participants as a 'space of illness', but as a much-needed free space from illness where they feel like 'regular people'. In contrast to this are the private homes and the public space, which are far more likely to represent a 'space of illness', as these are the spaces where impaired function and disability create barriers for the participants' social lives and where the limits between normalcy and deviance are defined.

Taming pleasure – a spatial analysis of a Danish heroin clinic

Birgitte Schepelern Johansen & Katrine Schepelern Johansen

Substance abuse treatment with medically prescribed heroin is new in a Danish context. This article addresses the complicated transformation of heroin from illegal street drug to prescribed medicine through an analysis of the spatial arrangements in one of the five new clinics in Denmark. The article shows how the heroin clinic stages this modelling of heroin as medicine through certain spatial arrangements and means of control with the aim of separating the heroin from the street culture it has been part of before and from the pleasure that the users are striving for. The goal of this process is to marginalise the heroin from the life of the users. At the same time the analysis reveals how the heroin embed other possible presences – as social taboo, as illegal drug, as pleasure – and these other presences constantly surfaces in the ideals of the staff and in the behaviour of the clients: in their high and their ways of appropriating space. Thus, the heroin should be understood as a ‘messy object’ that makes the space for treatment inevitably contradictory.

Environmental qualities and patient well-being in hospital settings

Anne Kathrine Frandsen

Within the last decades the impacts of the physical environments of hospitals on healing and health-care outcomes have been subject to ample research. The amount of documentation linking the design of physical environments to patient and staff outcomes is increasing.

A Danish research project undertaken by Architecture and Design and the Danish Building Research Institute (Aalborg University) set out in 2008 to review research on the impact of the environmental qualities of health-care facilities on patients and staff. The objective of the review team was to develop a tool that would allow an overview of this research, needed by construction clients and decision-makers in Denmark responsible for large investments in future hospitals and healthcare environments in the decade to come.

The present paper offers an overview of the findings of the review team. Its point of departure is the categorisation developed during the study, which facilitated the sorting and communication of the findings. In this categorisation, research findings are grouped according to their focus on specific spatial qualities – such as light and acoustics – and not according to the different diagnoses, which may be linked to such spatial qualities, like stress and depression. In other words, the application of this categorisation foregrounds the importance and the convenience of looking at spatial qualities of the physical environment, when addressing issues related to patient or staff wellbeing.

Indenfor de sidste 20 år har der været en voksende forskningsmæssig interesse for hospitalers fysiske rammer og disses betydning for patienters velvære og helbredelsesforløb, samt personalets velbefindende. Tilsvarende er antallet af forskningsresultater, der knytter udformningen af de fysiske rammer på hospitaler sammen med patienters og personalets velbefindende, stigende.

I 2008-09 gennemførte Arkitektur og Design og Statens Byggeforskningsinstitut ved Aalborg Universitet et litteraturstudium af den forskning, der undersøger om og hvordan kvaliteter ved de fysiske rammer påvirker patienter og personale. Målet med litteraturstudiet var at udvikle et værktøj, der kunne give bygherrer og beslutningstagere med ansvar for byggeriet af de mange nye hospitaler i Danmark, et overblik over forskningen på feltet.

Denne artikel søger at give et overblik over litteraturstudiets resultater. Dette gøres med udgangspunkt i en kategoriseringsmodel, udviklet som en del af studiet med henblik på at sortere og kommunikere de iagttagne forskningsresultater. I modellen kategoriseres forskningsresultaterne ud fra, hvilke faktorer i de fysiske rammer, de beskriver – f.eks. lys og akustik – og ikke ud fra de diagnoser, som disse faktorer kan sættes i forbindelse med – f.eks. stress og depression. Ved at kategorisere den iagttagne forskning med udgangspunkt i denne model, fremhæves de kvaliteter ved hospitalernes fysiske rammer, som synes at spille en rolle for patienters og personalets velbefindende.

Forfatterliste

Regner Birkelund

Cand.cur., ph.d. og dr.phil. Lektor ved Institut for Folkesundhed, Aarhus Universitet. Har publiceret en lang række bøger og artikler, der bl.a. har æstetikens betydning for sundhed, velvære og erkendelse som omdrejningspunkt. Senest har han udgivet antologien *Ved livets afslutning*, i hvilken æstetikens betydning i forbindelse med palliativ omsorg, pleje og behandling belyses.

Tenna Doktor Olsen Tvedebrink

Phd-studerende i «Hospital Mealscape Design» ved Institut for Byggeri & Anlæg, Aalborg Universitet. Uddannet civilingeniør med speciale i Arkitektur, fra Institut for Arkitektur & Design ved Aalborg Universitet, og er enkeltfagsstuderende fra Københavns Universitet, Institut for Fødevareforskning og Institut for Humanernæring. Forskningsområder er arkitektur, design, interiør, spisemiljøer, måltider og madhistorie.

Anna Marie Fisker

Lektor ved Aalborg Universitet, sektionsleder af sektionen Food+Design, Institut for Byggeri og Anlæg, Aalborg Universitet. Uddannet arkitekt maa fra Århus Arkitektskole og er PhD i «Mad og Arkitektur» fra Aalborg Universitet, Institut for Arkitektur, Design og Medie Teknologi. Forskningsområder er arkitektur, design, interiør, madkultur, gastronomi, måltider og madhistorie.

Poul Henning Kirkegaard

Professor ved Aalborg Universitet, Institut for Byggeri & Anlæg. Uddannet civilingeniør med speciale i bygningskonstruktion og er PhD i «Optimal Design of Measurement Programs for the Parameter Identification of Dynamic Systems». Forskningsområder er

blandt andet rumakustik, arkitektonisk kvalitet, digital arkitektur, bærende konstruktioner, bygningsmaterialer og integreret design.

Rikke Nygaard

Rikke Nygaard forfølger i denne artikel en tidligere interesse i hverdagslivsperspektiver på sundhed og sundhedsfremme og hverdagslivet som arena for læring. Og hvor hun tidligere har arbejdet med forældreskabet, seksualitet og køn forfølger hun i denne artikel via et Foodscapes perspektiv maden, måltidet og arbejdslivet som specielt egnede arenaer for sundhedsfremme.

Mia Brandhøj

Mia Brandhøj har etableret både forsknings- og praksis- erfaring med at implementere sundhedsfremmende indsatser på små- og mellemstore danske arbejdspladser, gennem tværvideenskabelig tilgange i forskningsprojekter og som konsulent i branchen. Mias særlige interesse i Foodscapes studierne og litteraturen er blevet udbygget i literaturgennemgang, Ph.d. kursus, rapport og nu i denne artikel.

Camilla Berg Christensen

Camilla Berg Christensen har primært arbejdet med kost- og motions-vaner blandt unge. Camilla har en speciel interesse i sundhedsfremmende indsatser på ungdomsuddannelser i et interventionsorienteret perspektiv. I denne artikel udforskes Foodscapes tilgangen i forhold til hvordan et sådan perspektiv kan berige arbejdet med sundhedsfremmende indsatser på ungdomsuddannelserne.

Bent Egberg Mikkelsen

Professor, Ph.D, Forskningskoordinator, Kandidat i levnedsmiddelvidenskab (cand. brom.), 1984, PhD i Sociologi, RUC, TekSam. Forsker i ernæring og bæredygtigt forbrug i udespisningen, særligt skoler, børnehaver, arbejdspladser og sygehuse. Har særlig fokus på partcipatorisk udvikling af interventioner samt på måling af effekter af interventioner og strategier. Indtager og har indtaget en række ekspertfunktioner for en række internationale organisationer i spørgsmål om folkesundhedsernæring og settings, herunder Europarådet, WHO og EU kommissionen. Co editor på tidsskriftet Public Health Nutrition.

Hanne Bess Boelsbjerg

Hanne Bess Boelsbjerg (1973) er cand.mag. i religionsvidenskab (AU). Fra 2006 tilknyttet Center for Forskning i Eksistens og Samfund, Sociologisk Institut, Københavns Universitet. Siden 2010 ph.d.-stipendiat ved forskningsenheden 'Helbred, Menneske og Samfund' på Institut for Sundhedstjenesteforskning på Syddansk Universitet. Hendes ph.d.-projekt omhandler kristne og muslimske kræftpatienter i palliative forløb.

Iben Emilie Christensen

Iben Emilie Christensen er uddannet cand.scient.soc. fra Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet, i 2011. Iben er projektleder i KORA, Det Nationale Institut for Kommuner og Regioners Analyse og Forskning (tidligere Dansk Sundhedsinstitut), hvor hun ved hjælp af kvalitative metoder inddrager og kombinerer borgeres og fagpersoners erfaringer med fx forebyggelsesindsatser og behandling i sundhedsvæsenet.

Sofie Ilsvard

Sofie Ilsvard er uddannet cand.scient. soc. fra Institut for Sociologi, Socialt arbejde og Organisation, Aalborg Universitet, i 2011. Sofie er ansat som videnskabelig assistent ved Sektion for Almen Medicin, Institut for Folkesundhed, Aarhus Universitet, og forsker i deltagelse og rekruttering ved forebyggelsesindsatser.

Birgitte Schepelern Johansen

Birgitte Schepelern Johansen er ph.d., adjunkt ved Minoritetsstudier, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet. Hun er religionssociolog af uddannelse, men har gennem en årrække primært arbejdet med forholdet mellem normalitet og afvigelse i et videnssociologisk perspektiv.

Katrine Schepelern Johansen Katrine Schepelern Johansen er ph.d. i antropologi og ansat som projektleder ved KORA (Det Nationale Institut for Kommuner og Regioners Analyse og Forskning). Hendes primære forskningsinteresse er psykiatri og stofmisbrugsbehandling og hun har senest arbejdet med en evaluering af det danske tilbud om lægeordineret heroin.

Anne Kathrine Frandsen

Anne Kathrine Frandsen er arkitekt og Ph.d. fra Kunstakademiets Arkitektskole. I dag er hun ansat på Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet, hvor hun dels forsker i byggeprocesser og implementering af ny viden og teknologi i design- og byggeprocesser, dels i oplevet kvalitet i arkitektur.